

Duurzame ontwikkeling tussen beleid en actie

Mazijn, B. & Gouzée, N. (red.) (2012). *Samenleving in beweging. België op weg naar duurzame ontwikkeling?*, Brussel: ASP, 206 p.

De samenstellers van voorliggend boek zijn al jaren actief op het vlak van duurzame ontwikkeling, en dat aan beide zijden van de taalgrens. Het is dan ook een 'federaal' boek en het werd geschreven om naar aanleiding van de Rio+20-Conferentie een stand van zaken te geven omtrent duurzame ontwikkeling in België. Daarbij fungeren het *Brundtlandrapport* (1987), de *Verklaring van Rio de Janeiro* (1992) en het *actieprogramma Agenda 21* 'anders gezegd het officiële discours - als referentiepunt.

Het boek bevat vier delen. In het eerste presenteren de samenstellers bondig hun visie op duurzame ontwikkeling. Daarbij stellen zij vast dat de officiële omschrijvingen aanleiding vormen tot heel verschillende visies op duurzaamheid. Ook wanneer men erkent dat duurzame ontwikkeling een sociale dimensie heeft en 'een solidariteitsconcept en -proces' is (p.17), dan is de invulling daarvan afhankelijk van visies op welvaart en welzijn en zo ook van wereldbeelden die erg kunnen verschillen. Op basis van de assen globalisering-regionalisering en efficiëntie-solidariteit schetsen zij er vier: Mondiale Markt, Veilige Regio, Zorgzame Regio en Mondiale Solidariteit. Die oefening maakt duidelijk dat het realiseren van duurzame ontwikkeling een opgave is die om complexe afwegingen vraagt. 'Op beleidsvlak zijn de *trade-offs* tussen efficiëntie en rechtvaardigheid het moeilijkst, omdat dit nauw verbonden is met overtuigingen en ideologieën. Het is echter vaak ook moeilijk om een samenhangende wisselwerking te garanderen tussen de verschillende machtsniveaus [verticale integratie] van het lokale naar

het mondiale niveau.' (p.23) Daarbij zijn er nog andere dimensies van belang: een verschuiving van beleid op de korte termijn naar de lange termijn, alsook van een sectorale naar een transversale benadering [horizontale integratie], of weg van het hokjesdenken. Verder vraagt complexiteit ook om het cartesianisme achter ons te laten voor een co-constructivistische benadering van besluitvorming. Dat impliceert een toenemende burgerparticipatie t.a.v. de gangbare democratie, of 'een participatieve samenleving in beweging' (p.30). Als kernelementen van participatie noemen de auteurs: 'collectieve verantwoordelijkheid, open dialoog, overheid en alle actoren, sociaal leerproces en draagvlakverbreding' (p.31). De implementatie van participatie blijkt echter een processie van Echternach waarbij als voorbeelden de afschaffing van het Vlaamse parlementaire Instituut Samenleving en Technologie (IST), en de moeizame verbreding van de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO) naar andere groepen in de samenleving dan de klassieke sociale partners.

Die laatste vaststelling maakt in zekere zin de overgang naar het tweede en langste deel van het boek. Dat gaat uit van de negen maatschappelijke groepen (*major groups*) die in Agenda 21 een duidelijke plaats krijgen toebedeeld bij het realiseren van duurzame ontwikkeling. Om hun bijdrage aan het proces van de voorbije twintig jaar, alsook de uitdagingen die zij voor de toekomst zien zichtbaar te maken, laten zij voor elk een Nederlandstalige en een Franstalige professioneel betrokken persoon aan het woord. Zij krijgen allen dezelfde vier vragen voorgelegd, waar meestal – naar ik vermoed – schriftelijk op geantwoord wordt, of soms via een interview. De vragen gaan over: de activiteiten en initiatieven van de groep die hebben bijgedragen aan duurzame ontwikkeling; het niet-duurzame karakter van het huidig ontwikkelingsmodel; de

acties die gevoerd moeten worden om de transitie te versnellen; wat de groep daar binnen de vijf jaar zelf voor wil realiseren.

Achtereenvolgens komen aan het woord: de jongeren; de vrouwen; de bevolking van allochtone afkomst; de ngo's voor milieu en/of ontwikkelingsamenwerking; de werknemers via hun vakbonden; de ondernemers en werkgeversorganisaties; de landbouwers; de lokale overheden; de wetenschappelijke en technologische gemeenschap. Hun antwoorden worden gewoon na elkaar weergegeven, wat op zich wel leerrijk is. De lezer wordt zo geconfronteerd met verschillende perspectieven op duurzame ontwikkeling en de zoektocht daaromtrent, maar het betekent wel dat hij zelf de vergelijking van de antwoorden moet maken. En dan merk je enerzijds een groeiende convergentie – weliswaar met eigen accenten – van de opvattingen over duurzame ontwikkeling als een noodzakelijke systeemverandering of 'transitie'. Anderzijds kan je niet heen om de vaststelling van een grote spreidstand met de kernopvatting van de vertegenwoordigers van het bedrijfsleven in het boek. Er blijkt geen twijfel aan het oude paradigma: wat goed is voor het bedrijfsleven is zeker ook goed voor de samenleving! Zo stelt Guido Redant (ecoTips): 'Alleen al dat we kunnen nadenken over duurzame ontwikkeling van een onderneming en ons niet moeten bekommeren om overleven, is grotendeels te danken aan de activiteiten en de initiatieven van het bedrijfsleven. Dat is immers het intrinsieke bestaansrecht van nijverheid en industrie: het creëren van toegevoegde waarde.' (p.97) En dan verstaat Isabelle Callens (VBO) duurzame ontwikkeling nogal vanzelfsprekend als 'duurzame economische groei' (p.100), waarbij het er om gaat dat 'de financiële stromen kunnen blijven aangroeien zonder daarom de grondstof- en energiestroom te doen toenemen' (p.96). Duurzame ontwikkeling gaat dan om een

klassiek proces van technologische innovatie. Uit de transitieliteratuur weten we evenwel dat een dergelijke benadering wel leidt tot 'incrementele verbeteringen', maar dat die een *lock-in* in het heersende systeem voor gevolg hebben en dus een echte 'transitie' verhinderen.

Daartegenover stellen de vier woordvoerders van de vakbonden in een gezamenlijke tekst dat we vandaag met een systeemcrisis te maken hebben, dat het dominante economisch efficiëntiedenken een deel van het probleem is, en dat een groene economie niet noodzakelijk sociaal is. En vanuit de ngo-wereld pleit Leida Rijnhout (ANPED) duidelijk om een samenleving 'voorbij-de-groei' op de sporen te zetten waarbij zij hoopt dat er rond die idee in de volgende jaren een beweging van middenveldorganisaties groeit. De paradigmastrijd over het ontwikkelingsmodel komt ook duidelijk naar voren in de bijdragen over landbouw. Volgens Thierry Kesteloot (Oxfam-Solidariteit) blijkt 'de idee dat vrijhandel zou bijdragen tot duurzame ontwikkeling [...] een illusie te zijn' (p.110) Daartegenover stelt hij het alternatieve denkkader van 'recht op voedselsoevereiniteit' dat door een internationale beweging van boerenorganisaties wordt voorgesteld. En daarbij wijst hij wat verder op de concrete praktijken, zoals agro-ecologie, die een voedingsbodemp voor een landbouwtransitie kunnen vormen. Dat zijn maar enkele voorbeelden.

Je zou verwachten dat de samenstellers van het boek bij zulke grote tegenstellingen wat meer aandacht zouden geven aan de politieke kant van het proces van duurzame ontwikkeling. Hun benadering is evenwel die van een 'implementatie' van de principes van Rio en Agenda 21. Dat blijkt ook uit het derde deel waar een stand van zaken wordt gemaakt van de – zeker niet onbelangrijke – thema's van educatie voor duurzame ontwikkeling (EDO) en de indicatoren van duurzame ontwikkeling.

En het slotdeel is een 'Oproep tot dringende actie om de transitie te versnellen' (p.183). En dat houdt een zevental aanbevelingen in die toch vooral naar het beleid kijken. Om te beginnen moet het beleid reële participatie gaan organiseren. Verder moeten er nu strategische beslissingen genomen worden over de samenleving in 2050. Daarvoor is er 'een heroriëntatie van middelen nodig, ondersteund door een politieke wil van de overheid en het vertonen van meer daadkracht door alle maatschappelijke groepen' (p.185). Bovendien moet de bevolking voorbereid worden op de uitdagingen wat vraagt om 'een nieuw type van leiderschap, van talent en van ervaring, meer systematisch gericht op verandering' (p.186). Het beleid moet ook een ver doorgedreven horizontale integratie nastreven van de structuren die het beleid voor duurzame ontwikkeling vorm geven. Dat dient ook in de samenleving te gebeuren via het 'ontschotten' van de nu veelal sectoraal opgezette activiteiten van stakeholders. Daarbij moet lokale actie ook meer gericht worden op de rest van de wereld (*Think globally, act locally*).

Ook al kan je al die punten onderschrijven, dan blijft de vraag hoe we die beleidsheroëntatie kunnen realiseren? We kunnen immers niet ontkennen dat onze huidige politieke overheden 'van Vlaanderen over België tot Europa' sterk aan het dominante economische paradigma blijven vasthangen' wat spoort met de visie van het bedrijfsleven en weinig leiderschap voor transitie vertonen. Volstaat dan de afsluitende aanbeveling en oproep van Mazijn en Gouzée voor een Staten-Generaal voor Duurzame Ontwikkeling met vertegenwoordigers van de maatschappelijke groepen om tot een 'sociaal

contract' te komen?' Zonder druk vanuit de samenleving via aangehouden actie zal een dergelijk contract er m.i. nooit komen. En hoop er ook maar op dat groepen in die samenleving zelf met alternatieven aan de slag gaan i.p.v. op de 'politieke wil van de overheid' te wachten.

Jef Peeters

Links-liberalisme als ideologie

Herman Lauwers, *Links-liberalisme. Niemand is burger zonder land*. Kalmthout, Pelckmans, 168 p.

'Links-liberalisme? Dat is een contradictie in termen', zegt J. wanneer hij *Links-liberalisme – Niemand is burger zonder land* op mijn tafel ziet liggen. Toch heeft Herman Lauwers (ex-Volksunie, ex-Spirit) hiermee een lezenswaardig boek geschreven – al was het maar omdat op dit ogenblik elke ideologische bijdrage die ingaat tegen de alom aanwezige terreur van het neoliberalisme welkom is. Bovendien komt de auteur tot de conclusie: 'Het links-liberalisme is een ideologie die een verdoken electoraat heeft en zelfs vertegenwoordigers, verspreid over diverse partijen. Maar daar verdringt hun stem vandaag in andere partijstrategieën.' (p156) Hij eindigt het boek met de beschouwing dat aan de linkerzijde enkel nog groei mogelijk is 'als er een onderscheid komt tussen een links-populistische partij en een postmoderne links-liberale stroming'. En voor dat laatste kijkt hij naar sp.a en Groen.

1 Zie ook de oproep in De Wereld Morgen: <http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2012/12/03/de-enige-uitweg-uit-de-meervoudige-crisis-een-staten-generaal-voor-duurzame-ontw>